

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 407

Jabłko niezgody. Regionalne wyzwania współczesnej gospodarki światowej

Redaktorzy naukowci
Bogusława Drelich-Skulska
Małgorzata Domiter
Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-544-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Europa w obliczu wyzwań współczesnej gospodarki światowej

Jerzy Rymarczyk: Unia bankowa – zabezpieczenie przed kryzysami?.....	13
Maciej Walkowski: Założenia, cele i kontrowersje związane z planowaną realizacją europejskiej inicjatywy pobudzenia inwestycji strategicznych, zwanej Planem Junckera.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Porozumienie CEFTA-2006 – jego znaczenie dla rozwoju handlu wzajemnego krajów Bałkanów Zachodnich.....	39
Jowita Świerczyńska: Współpraca celna w obszarze bezpieczeństwa i ochrony unijnego rynku.....	51
Magdalena Nawrot: Analiza realizacji kryteriów konwergencji przez Słowację w latach 2004-2014. Wnioski dla Polski.....	64
Franciszek Adamczuk: Przestrzenne i organizacyjne aspekty rozwoju pogranicza polsko-czeskiego.....	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: Rola korporacji transnarodowych w procesie budowania wspólnego stanowiska państw UE wobec Rosji.....	86
Rafał Szymanowski: Niemcy jako koordynowana gospodarka rynkowa. Wymiary transformacji i perspektywy rozwoju.....	98
Magdalena Ziętek: Ważniejsze determinanty rozwoju eurologistyki w euroregionach.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Audyt miejski – znaczenie dla rozwoju miast w Unii Europejskiej.....	120
Marzena Anna Weresa: Rozwój technologicznych systemów innowacji w gospodarce światowej na przykładzie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych (ICT).....	132

Część 2. Dylematy rozwoju gospodarczego w Azji

Sebastian Bobowski: Megaregionalne projekty handlowe TPP i RCEP w budowie. W co gra Japonia przy dwóch stołach negocjacyjnych?.....	147
Paweł Pasierbiak: Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii.....	159

Bogusława Drelich-Skulska: Zróżnicowanie polityki klastrowej w krajach azjatyckich na przykładzie Japonii i Indii	169
Szymon Mazurek: Wsparcie eksportowe klastrów ICT w Indiach.....	182
Anna Wróbel: Multilateralizm <i>versus</i> bilateralizm w polityce handlowej Chin.....	192
Zbigniew Wiktor: Gospodarka i polityka Chin w latach 2013-2014.....	202
Marta Ostrowska: Chiński vs. indyjski model rozwoju – efekty i bariery.....	215
Kazimierz Starzyk: Pozaeuropejskie gospodarki odporne transformacji rynkowej. Przypadek Korei Północnej.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: Zmiana pozycji rozwijających się krajów Azji Wschodniej w międzynarodowym handlu nowoczesnymi produktami	240
Przemysław Skulski: Pozycja państw Bliskiego Wschodu na międzynarodowym rynku broni na początku XXI wieku	252

Część 3. Pozycja Polski wobec regionalnych wyzwań rozwoju gospodarczego

Wawrzyniec Michalczyk: Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym w latach 2009-2013 na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.....	269
Bartosz Michalski: Konsekwencje członkostwa w Unii Europejskiej dla polsko-niemieckiej wymiany handlowej dobrami <i>mid-tech</i> i <i>high-tech</i>	284
Joanna Michalczyk: Wpływ powiązań regionalnych i globalnych na sytuację w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi.....	298
Anna Odrobina: Polska jako lokalizacja działalności badawczo-rozwojowej korporacji transnarodowych	316
Karolina Pawlak: Polsko-rosyjski handel produktami rolno-spożywczymi po akcesji Polski do Unii Europejskiej.....	327
Marek Wróblewski: Instrumenty wsparcia eksportu polskich przedsiębiorstw – aktualne tendencje i problemy	341
Agnieszka Majka: Taksonomiczna analiza zróżnicowania poziomu życia w Polsce.....	354
Patrycja Krawczyk: Szanse i zagrożenia dla jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w kontekście nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.....	364
Zbigniew Bentyn: Przemiany uwarunkowań logistycznych w Polsce jako efekt integracji z krajami Unii Europejskiej.....	375

Summaries

Part 1. Europe in the face of modern global economy challenges

Jerzy Rymarczyk: Banking union – protection against crisis?.....	13
Maciej Walkowski: Assumptions, goals and controversies associated with the planned implementation of a European initiative to stimulate strategic investments known as the Juncker Plan.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006 – its importance for the development of mutual trade of the Western Balkans countries.....	39
Jowita Świerczyńska: Customs cooperation in the area of security and protection of the EU market	51
Magdalena Nawrot: Analysis of convergence criteria fulfillment by Slovakia in the period 2004-2014. Lessons for Poland	64
Franciszek Adamczuk: Spatial and organizational aspects of the Polish-Czech borderland development	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: The role of transnational corporations in the process of building the EU common position to Russia.....	86
Rafał Szymanowski: Germany as a coordinated market economy. Dimensions of change and prospects for the future.....	98
Magdalena Ziętek: Significant determinants of the development of the Eurologistics in Euroregions.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Urban audit – importance for the European Union cities development.....	120
Marzenna Anna Weresa: The development of technological innovation systems in the world economy: the case if ICT.....	132

Part 2. Dilemmas of economic development of Asia

Sebastian Bobowski: Megaregional trade projects of TPP and RCEP in progress. What is the name of the Japan's game by two negotiation tables?	147
Paweł Pasierbiak: Preferential trade agreements in the foreign economic policy of Japan.....	159
Bogusława Drelich-Skulska: The diversity of cluster policy in Asian countries on the example of Japan and India.....	169
Szymon Mazurek: Export support for ICT clusters in India.....	182
Anna Wróbel: Multilateralism versus bilateralism in China's trade policy....	192
Zbigniew Wiktor: The economy and politics in China in 2013-2014	202
Marta Ostrowska: Chinese vs. Indian development model – effects and barriers.....	215

Kazimierz Starzyk: Non-European economies opposing market transformation. The case of North Korea.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: The change in the position of developing countries of Eastern Asia in the international trade of high-tech products.	240
Przemysław Skulski: Countries of the Middle East and their position on the international arms market at the beginning of the XXI century	252

Part 3. Position of Poland with regard to regional challenges of economic development

Wawrzyniec Michalczyk: The importance of intra-industry exchange in Polish foreign trade in the years 2009-2013 against the background of selected European Union member states	269
Bartosz Michalski: Consequences of the membership in the European Union for Polish-German trade in mid-tech and high-tech goods.....	284
Joanna Michalczyk: The impact of regional and global connections on the situation in Polish foreign trade of agri-food products.....	298
Anna Odrobina: Poland as a location of the R&D activities of Transnational Corporations	316
Karolina Pawlak: Polish-Russian trade in agri-food products after Poland's accession to the European Union.....	327
Marek Wróblewski: Instruments supporting export of Polish enterprises – current trends and problems.....	341
Agnieszka Majka: Taxonomic analysis of the diversity of the standard of living in Poland.....	354
Patrycja Krawczyk: Opportunities and threats to local government units in the aspect of the new financial perspective of the European Union 2014-2020	364
Zbigniew Bentyń: Changes of logistics performance in Poland as a result of integration with the European Union states.....	375

Kazimierz Starzyk

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

e-mail: starzyk.k@gmail.com

**POZAEUROPEJSKIE GOSPODARKI
OPORNE TRANSFORMACJI RYNKOWEJ.
PRZYPADEK KOREI PÓŁNOCNEJ**

**NON-EUROPEAN ECONOMIES OPPOSING MARKET
TRANSFORMATION. THE CASE OF NORTH KOREA**

DOI: 10.15611/pn.2015.407.19

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego tekstu jest problem rozwoju gospodarki o orientacji prosocjalistycznej, która nie weszła na drogę transformacji rynkowej na przełomie lat 80. i 90., natomiast zaczyna w jakimś momencie wprowadzać zmiany ekonomiczne, które mogą stanowić zaczątek takiej transformacji, ale jeszcze nie można ich traktować jako rozpoczęcie przemian systemowych specyficznych dla transformacji rynkowej; będziemy taką gospodarkę określać jako oporną transformacji. W aspekcie geopolitycznym podjęty problem badawczy odnosi się do krajów pozaeuropejskich. Do takich należy obecnie przede wszystkim Korea Północna, a do niedawna Kuba. W artykule przedstawiono dotychczasowy rozwój społeczno-ekonomiczny Korei Północnej w świetle specyfiki jej systemu politycznego oraz scenariusze dalszego jej rozwoju, mając na uwadze tzw. problem koreański, wynikający z istnienia dwóch państw o odmiennych systemach, oraz płynące stąd możliwe implikacje dla regionu Azji-Pacyfiku, a w rezultacie gospodarki światowej. Zastosowano głównie metodę analityczno-opisową oraz porównawczą (zwłaszcza przy porównaniach obu Korei). Jako tło teoretyczne przyjęto autorski model gospodarki autarkicznej oraz mechanizm przejścia do gospodarki rynkowej, w którym kluczowe znaczenie ma proces otwierania gospodarki. W artykule wykorzystano informacje zebrane przez autora w trakcie pobytu studialnego w Korei Północnej w 2007 r.

Słowa kluczowe: fenomen Korei Północnej, gospodarka autarkiczna, otwieranie gospodarki, transformacja rynkowa, scenariusze rozwoju KRLD.

Summary: The subject of the article is the problem of the development of a pro-socialist oriented economy that did not join the path of market transformation at the turn of 1980s and 1990s, but has introduced economic changes at some point. These changes can initiate such a transformation, but it cannot be treated as a start of systemic shifts specific for the market transition. We shall call such an economy as one opposing the transformation. In the geopolitical layout such research relates to non-European countries which today, especially, include North Korea and Cuba. The text describes an up-to-date socio-economic development of North Korea and the future scenarios of its development keeping in mind the so called, "Korean problem" taking root from the existence of two states with different systems and its

possible implications for the world economy. A descriptive, analytical method is mainly used. Comparative method is used in relation to South Korea. For the theoretical starting point own autarky model is used, as well as, the market transformation mechanism where the processes of economic opening is of critical significance.

Keywords: North Korea phenomenon, autarky economy, economic opening, market transformation, DPRK development scenarios.

*Musi nadejść jakaś istotna zmiana w Korei Północnej,
prawdopodobnie w ciągu następczej dekady.*

Zbigniew Brzeziński¹

1. Wstęp

Korea Północna, zważywszy jej położenie geopolityczne oraz gospodarcze sąsiedztwo, ale głównie ze względu na zagrożenia, jakie niesie zarówno regionalnie, jak również dla całego obszaru Azji–Pacyfiku, a w konsekwencji gospodarki światowej, stanowi obecnie przedmiot intensywnych badań interdyscyplinarnych, tak teoretycznych, jak i aplikacyjnych. W ich centrum jest przede wszystkim rodzinny, unikatowy w skali światowej system polityczny, który znajduje adekwatne odbicie w systemie zarządzania gospodarką narodową oraz polityce zagranicznej; w aspekcie ekonomicznym jest przeciwny rozwiązaniom rynkowym. Tworzy to specyficzny, dający się wyodrębnić model rozwoju społeczno-ekonomicznego, określany w literaturze przedmiotu jako fenomen Korei Północnej, który niesie z sobą dalekosiężne następstwa zarówno dla dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego tego kraju, jak również globalnych stosunków politycznych i gospodarczych.

Określenie istoty gospodarki opornej transformacji wymaga sięgnięcia do modelu gospodarki autarkicznej. Przyjmujemy bowiem, że pod pojęciem gospodarki opornej transformacji rozumiemy gospodarkę opartą na modelu autarkicznym, ale obserwujemy w niej przejawy otwierania, wskazujące możliwość stopniowej zmiany funkcji handlu zagranicznego z pasywnych na aktywne, kiedy eksport przestaje być tylko źródłem opłaty niezbędnego dla gospodarki importu, a zaczyna mieć wpływ na skalę produkcji i tworzenia miejsc pracy. Z kolei import staje się istotnym czynnikiem importu technologii i źródłem innowacyjności gospodarki; towarzyszy temu wzrost importu kapitału. Niesie to z sobą możliwość szerszego włączenia się takiej gospodarki w międzynarodowy podział pracy, z myślą o szerszym wykorzystaniu czynników zewnętrznych w rozwoju gospodarczym oraz integracji z gospodarką światową.

Uruchomienie powyższego mechanizmu otwierania gospodarki wymaga decyzji politycznej, stanowiącej podstawę rozpoczęcia rynkowej transformacji gospodarki. Z takim zjawiskiem mieliśmy do czynienia w krajach Europy Środkowej na przeło-

¹ [Brzeziński 2009, s. 144].

mie lat 80. i 90., a w ChRL po roku 1978 [Starzyk 2009]. Czy dojdzie do tego w Korei Północnej? Choć pewne przejawy otwierania gospodarki występują w Korei Północnej już od przełomu wieków, to jednak nie stanowią one jeszcze punktu zwrotnego w odchodzeniu od gospodarki autarkicznej. W świetle teorii rynkowej transformacji gospodarki, stanowi to wyjściowy warunek takiej transformacji [Starzyk 2009]. Te zjawiska będą się nasilać w Korei Północnej, bo od już dokonanych przemian ekonomicznych i towarzyszącym im przemian świadomości elit politycznych nie ma odwrotu. Przedstawienie powyższych możliwości jest celem niniejszego artykułu.

W aspekcie geopolitycznym podjęty problem badawczy odnosi się do przemian podmiotowej struktury gospodarki światowej zachodzących w następstwie drugiej wojnie światowej. Jedną z nich było powstanie tzw. światowego systemu socjalistycznego pod przywództwem Związku Radzieckiego. KRLD stała się jednym z jego podmiotów i nadal jest nośnikiem wielu jego przebrzmiałych atrybutów, mimo upadku tego systemu na przełomie lat 80. i 90.

2. Rozpad światowego systemu socjalistycznego. Pozycja Korei Północnej

Przypomnijmy: powstanie światowego systemu socjalistycznego wiąże się z geopolitycznymi następstwami drugiej wojny światowej, które doprowadziły do trójbiegunowej struktury gospodarki światowej Wschód–Zachód–Południe. Wówczas europejskie państwa tzw. demokracji ludowej, zdominowane przez Związek Radziecki, zaczęły wspólnie z nim realizować cele polityczne i ekonomiczne o wymiarze globalnym. Do nich dołączyło kilkanaście pozaeuropejskich krajów rozwijających, które – wybierając socjalistyczną drogę rozwoju – stawały się podmiotami światowego systemu socjalistycznego. W aspekcie globalnym ten system był przeciwstawny do tzw. światowego systemu kapitalistycznego, którego podmiotami były kraje OECD.

Struktura podmiotowa światowego systemu socjalistycznego przedstawiała się następująco: kraje członkowskie RWPG (w tym trzy pozaeuropejskie: Mongolia, Kuba i Wietnam), Chiny, Korea Północna, Kambodża, Laos oraz Jugosławia, która odcięła się jednak od kierowniczej roli Związku Radzieckiego. Do podmiotów tego systemu, w różnych okresach jego istnienia, można zaliczyć również Afganistan, Angolę, Etiopię i Mozambik, kraje, które zadeklarowały wybór tzw. niekapitalistycznej drogi rozwoju (w latach 60. udział b. krajów światowego systemu socjalistycznego w powierzchni świata wynosił ponad 25%, a ludności ponad 35%; w światowej produkcji przemysłowej ok. 30%, w handlu światowym ok. 20% i nieco więcej w światowym PKB. Należały one wówczas do krajów ekonomicznie najsłabiej rozwiniętych, z wyjątkiem Czechosłowacji, NRD, Węgier i Polski oraz ZSRR). Ich rozwój gospodarczy był uzależniony od wzajemnych stosunków gospodarczych, zwłaszcza ze Związkiem Radzieckim. Następował w ramach modelu

autarkicznego, specyficznego dla gospodarki socjalistycznej. Jego istotę stanowi planowy mechanizm zarządzania gospodarką, własność publiczna (państwowa) oraz monopartyjny system sprawowania władzy. Handel zagraniczny pełnił w nich funkcję pasywną, tj. bilansową (kompensacyjną), polegającą na wywozie nadwyżek produkcyjnych w celu opłacenia niezbędnego importu².

Stopniowy rozkład światowego systemu socjalistycznego, niezależnie od przyczyn związanych z jego słabością ekonomiczną, był powodowany znaczącym pogorszeniem stosunków politycznych ze Związkiem Radzieckim, najpierw Chin, a następnie Korei Północnej, choć w tym przypadku ochłodzenie nie miało wówczas tak wyrazistego charakteru, a sama Korea Północna balansowała między ChRL a ZSRR, usiłując dyskutować korzyści ekonomiczne z powstałej sytuacji politycznej, sztywno jednak trzymając się dogmatów swojej ideologii. Wówczas też zaczął następować wzrost międzynarodowego znaczenia Chin, zwłaszcza po przyjęciu statusu kraju rozwijającego w 1971 r. Całkowity rozpad światowego systemu socjalistycznego nastąpił na przełomie lat 80. i 90. w następstwie przemian politycznych i ekonomicznych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz obalenia muru berlińskiego. W aspekcie ekonomicznym znalazły one wyraz w procesach rynkowej transformacji, która stała się trzecią siłą sprawczą, obok globalizacji i integracji, zachodzących przemian w gospodarce światowej³.

Lontem tych przemian jest rozwiązanie ZSRR, uruchamiające rozkład trójbiegunowej struktury gospodarki światowej Wschód–Zachód–Południe. W praktyce oznacza to także odejście od współzawodnictwa dwóch systemów oraz poważne odpolitycznienie międzynarodowych stosunków gospodarczych. Stało się to również impulsem do rozwiązania RWPG i, w konsekwencji, pełnego upodmiotowienia jej członków w powstającym nowym systemie gospodarki światowej. Korea Północna pozostała wierna ideologii światowego systemu socjalistycznego.

² Rola importu, a od niej wychodzimy w analizie modelu gospodarki autarkicznej, sprowadza się do zakupu towarów niezbędnych na rynku wewnętrznym, natomiast eksportu – do równoważenia tego importu w drodze sprzedaży nadwyżek produkcyjnych. Nie zakłada się możliwości wykorzystania importu jako czynnika pobudzającego uprzemysłowienie gospodarki oraz dyskutowania korzyści, jakie niesie wydłużenie skali produkcji dzięki eksportowi. Nie ma więc miejsca w tym modelu dla transformacyjnej funkcji handlu zagranicznego umożliwiającej dostosowanie dochodu narodowego do podziału (PNB) do potrzeb rozwojowych gospodarki (szerzej [Starzyk 2009]).

³ Według Banku Światowego procesem rynkowej transformacji gospodarki zostało objętych 28 krajów: na przełomie lat 80. i 90. 10 z Europy Środkowej i Wschodniej oraz b. NRD, jak również 15 nowych państw powstałych po rozpadzie ZSRR oraz Mongolia, ale wcześniej, podkreślmy, Chiny i Wietnam. Ogólnie na przełomie XX i XXI wieku procesami transformacji rynkowej zostało objęte ok. 35% ludności świata. Najwcześniej podjęły je Chiny (w 1978 r.), a następnie Wietnam, ponieważ rozpoczęte tam reformy (Doi Moi) w połowie lat 80. (można sądzić, że pod wpływem reform w ChRL) noszą cechy wskazujące na rozpoczęcie rynkowej transformacji gospodarki (szerzej [Starzyk 2009]).

3. Podział Półwyspu. Dwa modele rozwoju

W następstwie drugiej wojny światowej północna część Półwyspu Koreańskiego znalazła się pod kontrolą Związku Radzieckiego, który powierzył władztwo nad tym terytorium koreańskim siłom komunistycznym. W wyniku wojny koreańskiej (1950-1953) w tej części Półwyspu powstała, pod przywództwem Kim Ir Sena, późniejszego prezydenta, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna (KRLD)⁴, a w części południowej Republika Korei (ROK, Republic of Korea), wspierana przez Stany Zjednoczone. Uformowały się więc wówczas dwa państwa koreańskie o różnych systemach politycznych, w miejsce historycznie istniejącego jednolitego organizmu narodowego, spójnego terytorialnie⁵. W konsekwencji przyjęły one odmienne strategie rozwoju społeczno-gospodarczego: z jednej strony Korea Południowa, gospodarka rozwijająca się w oparciu o kapitalistyczny model rozwoju (rynek, własność prywatna, oraz system polipartyjny – choć w pełni dopiero od drugiej połowy lat 80.), z drugiej – Korea Północna rozwijająca się ramach modelu gospodarki socjalistycznej (plan, własność państwowa, system monopartyjny) o doktrynalnej skłonności do autarkii gospodarczej, określanej przez ówczesnego prezydenta Kim Ir Sena jako polityka samowystarczalności (*self-reliance*), w czym kryje się niechęć do kontaktów gospodarczych z krajami o gospodarce rynkowej, zwłaszcza Koreą Południową. Dodajmy, Korea Północna prowadzi zakrojony na szeroką skalę program jej destabilizacji z myślą o eksporcie rewolucji z Północy na Południe [Burdelski 2012].

U źródeł trwającego już prawie 70 lat podziału Korei leży więc specyficzny system polityczny KRLD, który w literaturze przedmiotu zyskał miano fenomenu Korei Północnej w sensie negatywnego postrzegania jego odrębności w porównaniu z innymi systemami, zwłaszcza systemem Korei Południowej. Towarzyszy temu specyficzny mechanizm rodzinnej sukcesji władzy, dający trzem pokoleniom przywódców silną i bezwzględną władzę sprawowaną w oparciu o podporządkowane im instytucje przemocy [Dziak 2009].

W zrozumieniu specyfiki systemu KRLD mogą być pomocne następujące pytania badawcze, które nurtują zarówno polityków, jak i ekonomistów, a także socjologów, a często również psychologów i historyków gospodarczych: jakie mechanizmy decydują o stabilności politycznej Korei Północnej? Jak to możliwe, że Korea Północna pozostaje wierna całej swej komunistycznej przeszłości? Dlaczego gospodarka koreańska nie jest podatna na przemiany podobne do zachodzących w sąsiednich Chinach, kraju, z którym pozostaje w historycznie ukształtowanych związkach ekonomicznych i politycznych? Jak długo Korea Północna może jeszcze trwać w obec-

⁴ Korea Północna jest państwem średniej wielkości, o powierzchni 120 tys. km² i ludności 24,8 mln (2014; odpowiednie dane dla Południowej wynoszą 96,7 tys. km² oraz 49,1 mln).

⁵ Korea, jako królestwo, istniała do 1905 r., kiedy została okupowana przez Japonię w wyniku wojny rosyjsko-japońskiej. W 1910 r. Japonia zaanektowała cały Półwysep Koreański i z takim statusem politycznym Korea Północna znajdowała się w okresie drugiej wojny światowej [Encyklopedia PWN, 2005, t. 8, s. 567 i n.].

nym systemie, znajdując jego akceptację we własnym społeczeństwie? Czy jest realne zjednoczenie Korei i jakie mogą być tego koszty? Czy totalitaryzm spełniony, jako koncepcja polityczna, może stać się przykładem dla innych krajów o totalitarnym systemie władzy? Doniosłość tych pytań jest głęboko związana z zagrożeniami o wymiarze globalnym, wynikającymi z wręcz nieobliczalnej wobec zewnętrznego otoczenia wrogości ideologii towarzyszącej systemowi politycznemu KRLD. Towarzyszy temu gotowość do użycia każdego rodzaju broni dla realizacji celów politycznych, a doktryna terroryzmu międzynarodowego stanowi jedną z przesłanek tej specyficznej, realnie reprezentowanej myśli politycznej. Jej ocena doczekała się różnych uogólnień i określeń.

W polskiej literaturze przedmiotu system polityczny Korei Północnej został określony pojęciem „totalitaryzm spełniony” [Dziak 2009]. W literaturze zachodniej spotykamy się z pojęciem *a rogue state* czy *a rogue regime* (m.in. [Becker 2005]), co w wolnym tłumaczeniu oznacza państwo hultajskie. Na powyższym tle powstaje pytanie, czy KRLD można traktować jako „państwo upadłe” (*a failed state*). Z jednej strony nasuwa się odpowiedź, że nie, jeżeli spojrzeć z punktu widzenia instytucji państwowych, bo te przecież, choć represyjnie, sprawnie tam funkcjonują. Z drugiej jednak, jeżeli spojrzeć w aspekcie skuteczności państwa w zaspokajaniu potrzeb społeczeństwa, w tym zwłaszcza materialnych, zależnych od poziomu rozwoju gospodarczego oraz mechanizmu zarządzania gospodarką, to wówczas państwo północnokoreańskie zasługuje na miano „upadłego”; reformy więc, zwłaszcza ekonomiczne o charakterze prorynkowym, stają się obecnie warunkiem jego dalszego funkcjonowania.

4. Gospodarka i ludność Korei Północnej. Kierunki zmian

Ocena stanu gospodarki Korei Północnej natrafia na brak aktualnych danych statystycznych. Z tego również powodu w istniejących analizach długookresowych występują bardzo poważne luki, co utrudnia badania nad dalszym rozwojem tego kraju, zwłaszcza w aspekcie porównawczym⁶. Ponadto statystycznie daje się ująć jedynie tzw. sektor cywilny, ponieważ pozostałe dwa rządzą się własnymi prawami, a dotyczące ich dane mają tajny charakter. Stąd niżej przedstawione informacje statystyczne odnoszą się głównie do tego sektora⁷.

⁶ Po roku 1962 KRLD zaprzestała podawania w miarę pełnych danych statystycznych dotyczących stanu gospodarki. Z tych względów w niniejszym tekście posłużono się danymi Departamentu Stanu USA, które – choć również niepełne – mają zaletę, że są systematycznie publikowane oraz przedstawiane według jednolitej metody stosowanej również w przypadku innych krajów; stąd ich walor porównawczy. Dla niniejszego tekstu za podstawowe źródło danych statystycznych przyjęto: [CIA 2014] za odpowiednie lata (dane w nawiasach dotyczą Korei Południowej).

⁷ W całym okresie istnienia KRLD istnieje podział gospodarki na trzy sektory: cywilny, wojskowy oraz elitarny (w 2014 r. ok. 500 rodzin). W stosunku do dwóch ostatnich obowiązuje pełna blokada informacyjna, a wymiar problemu jest ogromny, bo szacuje się, że sektor wojskowy stanowi ok. 50% potencjału ekonomicznego Korei Północnej, a jego udział w tworzeniu PKB to ok. 30%. Same zaś wydatki na obronę stanowią ponad 35% PKB (w Południowej ok. 3,5%). Armia koreańska liczy ok. 1,4 mln żołnierzy i jest pod tym względem kwalifikowana na 4. miejsce w świecie.

4.1. Długookresowe tendencje rozwojowe

W rozwoju Korei Północnej możemy umownie wydzielić trzy okresy, wiążąc je z występującymi w nich zjawiskami ekonomicznymi i społecznymi, a także uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, zwłaszcza politycznymi, które wpływały na zmiany polityki gospodarczej. Określamy je jako: okres rozpoczętej industrializacji (1954-1974), okres zapaści gospodarczej (1974-1999) oraz okres reform (od przełomu wieków).

Kluczowe znaczenie z punktu widzenia kierunków rozwoju Korei Północnej mógł mieć pierwszy okres, kiedy zainicjowany został program industrializacji gospodarki. Walnie przyczyniły się do tego dostawy kompletnych obiektów przemysłowych z ZSRR i innych europejskich krajów socjalistycznych, ale także dostawy urządzeń przemysłowych z krajów zachodnich. Gospodarkę charakteryzowała wówczas wysoka stopa wzrostu PKB, często dwucyfrowa. W rezultacie jeszcze na przełomie lat 50. i 60. PKB Korei Północnej był wyższy od Korei Południowej.

Elementy ówczesnej strategii rozwoju przemysłowego Korei Północnej można ująć następująco. Rząd, głównie w oparciu o dostawy z ZSRR kompletnych obiektów przemysłowych, inicjuje budowę przemysłu maszynowego z myślą o zaspokojeniu potrzeb gospodarki narodowej, ale również eksportu, aby zwiększyć zdolności płatnicze gospodarki. Był również zainteresowany importem inwestycyjnym z Zachodu, a w jego ramach zakupem nowoczesnych technologii, na warunkach kredytu spłacanego drogą tradycyjnego eksportu Korei Północnej (surowce mineralne oraz niektóre artykuły rolno-spożywcze), a także przez eksport wyrobów przemysłowych z nowo uruchamianych obiektów. Ta strategia uprzemysłowienia została jednak zaniechana, zarówno ze względów politycznych jak i ekonomicznych. Po pierwsze, ze względu na niską konkurencyjność oferty eksportowej Korei Północnej (zwłaszcza jeżeli chodzi o wyroby przemysłowe w oparciu o wschodnie technologie), po drugie, z powodu spadku światowego popytu na surowce od przełomu lat 60. i 70., w związku z tzw. kryzysem energetycznym. Towarzyszyło temu pogorszenie *terms of trade*, na co w istotnej mierze wpływał wzrost cen importowanej przez Koreę Północną ropy naftowej. Współwystępowało to z brakiem doświadczenia firm koreańskich na rynkach zachodnich. Rodzi to problem spłaty kredytów, a w konsekwencji problem rosnącego zadłużenia (2 mld USD w 1974 r.), bez perspektywy jego zmniejszenia w średnim okresie. Stało się to jedną z głównych przyczyn zahamowania rozwoju gospodarki, na co również wpłynęło dalsze spowolnienie gospodarki światowej i związany z nim spadek popytu światowego na surowce, a także narastające skutki tzw. neoprotekcjonizmu.

Powyższą sytuację komplikuje dalsze pogorszenie stosunków politycznych ze Związkiem Radzieckim, co negatywnie wpływa na obroty handlowe, a przede wszystkim załamuje dostawy kompletnych obiektów przemysłowych stanowiące podstawę budowy koreańskiego potencjału przemysłowego. Następuje załamanie gospodarki, KRLD wkracza w drugi okres rozwoju, który można określić mianem

zapaści gospodarczej; to najtrudniejsze lata w rozwoju społeczno-ekonomicznym Korei Północnej.

W okresie zapaści gospodarczej, tj. w latach 1975-1999, nastąpiło całkowite załamanie gospodarki, nastąpił czas głodu, społeczeństwo nie mogło funkcjonować bez zewnętrznej pomocy humanitarnej. Współwystępuje to z pogorszeniem zewnętrznych uwarunkowań politycznych i ekonomicznych. Te ostatnie znajdują wyraz we wzroście zadłużenia, które w 1995 r. wyniosło ok. 15 mld USD. Już w 1986 r. banki zachodnie ogłosiły niewypłacalność Korei Północnej, co ona potwierdziła w 1991 r. Sytuacji tej towarzyszy dalsze pogorszenie stosunków politycznych, a w ślad za nimi ekonomicznych, ze Związkiem Radzieckim i pozostałymi członkami RWPG oraz ChRL.

Chiny były coraz bardziej zaniepokojone sytuacją ekonomiczną Korei Północnej, co m.in. wiązało się z nielegalną imigracją do Chin, niosącą z sobą poważne problemy społeczne i ekonomiczne, zwłaszcza w obszarach przygranicznych. Zwiększając więc pomoc humanitarną, usiłowały równocześnie wpływać na rząd KRLD, by ten rozpoczął reformy ekonomiczne, w pierwszej kolejności mogące przyczynić się do wzrostu produkcji żywności. Jednakże do przełomu wieków Korea Północna była niechętna podejmowaniu jakichkolwiek reform zmieniających stosunki własnościowe na wsi (w tym nawiązujących do doświadczeń chińskich czy wietnamskich), które mogły mieć pozytywny wpływ na zwiększenie podaży artykułów rolno-spożywczych, a tym samym łagodzić problem niedożywienia ludności. Nastroje reformatorskie zaczynają pojawiać się dopiero w końcu lat 90., choć *explicité* nie były one artykułowane, a pojęcie „reforma” znajdowało się na „czarnej liście”. Rodząca się jednak wówczas idea reformowania gospodarki, choć politycznie nieartykułowana, zaowocowała podjęciem decyzji, które można uznać za rozpoczęcie procesu reformowania gospodarki, a tym samym wejścia KRLD w trzeci, obecny okres jej społeczno-ekonomicznego rozwoju.

Pierwsza taka fala reform obejmowała okres od przełomu wieków do 2008 r. W tej sytuacji rząd, chcąc zwiększyć produkcję rolną, podjął w 2002 r. historyczną decyzję dopuszczającą producentów rolnych do rynkowej sprzedaży artykułów rolno-spożywczych. Chociaż przez władze była ona traktowana jako eksperyment, to można przyjąć, że stanowi punkt zwrotny o znaczącym wymiarze ideologicznym i politycznym, ponieważ otwiera drogę do budowy sektora prywatnego w gospodarce.

4.2. Stan gospodarki Korei Północnej u progu reform

Produkt krajowy brutto Korei Północnej wynosił w roku 2012 ok. 40 mld USD (według parytetu siły nabywczej, PPP), co umiejscawia ją na 106. miejscu w świecie (Korei Południowej: 1,7 bln i 13. miejsce w świecie). PKB na mieszkańca wyniósł w 2011 r. 1800 USD, 197. miejsce w świecie (Południowej: 32 400 USD; 42. miejsce w świecie). Struktura PKB w 2012 r. kształtowała się następująco: rolnictwo 23,4%, przemysł 47,2%, usługi 29,4% (Południowej odpowiednio: 2,6%; 39,2%;

58,2%). Siła robocza w Korei Północnej wynosiła w 2012 r. 12,6 mln (Południowej: 25,8 mln), z czego 35% przypadało na rolnictwo, a 65% na przemysł i usługi (w przypadku Korei Południowej w 2013 r. odpowiednio: 6,9%, a przemysłu 23,6% oraz usług 69,4% [CIA 2014]).

Nie dysponujemy adekwatnymi danymi statystycznymi odnośnie do udziału w dochodzie narodowym inwestycji, konsumpcji czy wydatków rządowych. Ogólnie można jednak stwierdzić, że gospodarka Korei Północnej jest znacząco niedoinwestowana. Wiąże się to głównie z ogromnymi nakładami na wydatki militarne oraz, jak dotąd, brakiem odpowiednio wysokiego napływu kapitału zagranicznego, który mógłby kompensować niedostateczny poziom oszczędności krajowych. W konsekwencji wzrost produkcji przemysłowej jest powolny: 1,3% w 2012 r., wcześniej, wahadłowo, bywał niższy, a w niektórych latach ujemny. Przemysł i rolnictwo cierpią na niedostatek produktów zaopatrzeniowych, zwłaszcza części zamiennych. Towarzyszy temu niski poziom produkcji rolnej, co wynika z relatywnie małego arealu ziemi uprawnej oraz słabej jej jakości, a także kolektywnego rolnictwa, niedostatecznego nawożenia oraz niedostatecznego parku maszynowego i problemów kadrowych. Na te niedostatki okresowo nakładają się niekorzystne warunki pogodowe. Ta sytuacja powoduje problem niedożywienia ludności, prowadząc okresowo do klęski głodu, największej w 1995 r.

Eksport Korei Północnej w 2012 r. wyniósł 3,9 mld USD (Południowej 557,0 mld), natomiast import 4,8 mld (Korei Południowej 516,0 mld). Oznaczało to wówczas ujemne saldo bilansu handlowego, w wysokości 0,9 mld USD. Podobne saldo występowało również w poprzednich latach, co w istotnej mierze przyczynia się do wzrostu długu zagranicznego. Eksport ogranicza się do surowców (w tym rzadkich), prostych wyrobów metalowych, wyrobów przemysłowych (głównie broni), tekstyliów oraz artykułów rolno-spożywczych i rybołówstwa. Natomiast w imporcie dominuje ropa naftowa, koks, maszyny i urządzenia, tekstylia, zboże.

Jeżeli chodzi o infrastrukturę techniczną, to sytuacja Korei Północnej jest stosunkowo nie najgorsza, choć daleko odbiega od Korei Południowej. Długość dróg lądowych wynosi ok. 25 tys. km, jednakże tylko ok. 1000 km ma twardą nawierzchnię (w Południowej odpowiednio: 104 tys. km oraz 83 tys. km). System telefoniczny obejmuje przeważającą część kraju. Rozwija się dynamicznie (w 2013 r. telefony stacjonarne – 1,2 mln linii, komórki – 1,7 mln; odpowiednie dane dla Południowej to 30 mln linii oraz ponad 53 mln komórek). Jego słabą stroną są połączenia międzynarodowe. Następują one głównie poprzez dwa satelity na Oceanie Indyjskim (Intelsat oraz satelita rosyjski). Pozostałe przez Moskwę i Pekin. Utrudnia to również międzynarodowe kontakty gospodarcze.

Nowym zjawiskiem na gospodarczej mapie Korei Północnej jest pojawienie się inwestycji zagranicznych, co stanowi ważny przejaw otwierania jej gospodarki.

4.3. Przejawy otwierania gospodarki

Korea Północna jest najmniej otwartą gospodarką wśród azjatyckich krajów rozwijających. Jest to następstwem, z jednej strony, prowadzonej przez nią autarkicznej zagranicznej polityki ekonomicznej, a z drugiej, zewnętrznych uwarunkowań politycznych i ekonomicznych, które, z jej winy, nie ułatwiają rozwoju jej międzynarodowych stosunków gospodarczych, zarówno w obszarze wymiany handlowej, jak również współpracy produkcyjnej i naukowo-technicznej. W 2012 r. wskaźnik otwarcia gospodarki (udział obrotów handlu zagranicznego w PKB) wynosił 21,8% (Południowej: 63,1%). Podobnie niski był w poprzednich okresach, z wyjątkiem pierwszej połowy lat 60., kiedy był nieco wyższy, głównie ze względu na handel z krajami socjalistycznymi.

Od przełomu wieków dają się jednak zauważyć nowe elementy w zagranicznej polityce ekonomicznej Korei Północnej, którym towarzyszą przejawy otwierania gospodarki. Polegają one na dostrzeganiu w handlu zagranicznym coraz ważniejszego czynnika rozwoju gospodarczego, co samo w sobie jeszcze nie przesądza, że już możemy zakładać zmianę funkcji handlu zagranicznego z pasywnych na aktywne oraz odpowiednie przełożenie tej zmiany na zagraniczną politykę ekonomiczną, ale otwiera taką możliwość.

Kolejna istotna zmiana dotyczy podejścia do kapitału zagranicznego oraz stosowanie w praktyce nowych instrumentów w dziedzinie jego przyciągania. Dotyczy to głównie otwarcia na inwestycje bezpośrednie, w tym zwłaszcza w specjalnych strefach ekonomicznych. Stosowny akt prawny został uchwalony w 2013 r., można go uznać za kolejny istotny punkt zwrotny w strategii rozwoju gospodarczego Korei Północnej⁸. Na jego podstawie następuje znaczne wzbogacenie oferty branżowej dla inwestorów zagranicznych. Obejmuje ona obecnie m.in. produkcję odzieży, agrobiznes, rybołówstwo, przemysł stoczniowy, transport i logistykę, wydobywanie surowców (w tym metale rzadkie), technologię informacyjną, obróbkę kamienia budowlanego, restauracje, ogrodnictwo.

Istotne dla oceny stanowiska władz wobec zapoczątkowanego procesu otwierania gospodarki jest nowe podejście mediów do inwestycji zagranicznych. Prasa koreańska mówi o możliwościach biznesowych, co jednak oznacza, że to nadal głos władzy, ponieważ media nie są wolne w żadnych sprawach, a tym bardziej ekonomicznych. Przejawia się w tym kontekście pogląd o szczególnym zainteresowaniu współpracą z Europą⁹. Na marginesie, w obecnym systemie politycznym należy wy-

⁸ Takie strefy były już wcześniej zakładane, ale na zasadzie eksperymentu (np. Strefa Quesong). Obecnie istnieje ich 14, nie wszystkie jednak rozpoczęły działalność produkcyjną.

⁹ Trafne jest w tym kontekście stwierdzenie, że w obecnej sytuacji finansowej, kiedy przedsiębiorstwa europejskie obcinają koszty, rozwijają nowe produkty i szukają nowych rynków zbytu, to rynek Korei Północnej stanowi interesującą opcję [Tjia 2015]. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na fakt, że firmy europejskie, zwłaszcza niemieckie, holenderskie i brytyjskie, dobrze sobie radzą na rynku północnokoreańskim. Jest ostatni dzwonek, aby polskie firmy wykazały odpowiednie nim zainteresowanie. Warto aktywniej niż dotychczas podejść do tego zagadnienia, zaczynając od przeprowadzenia

kluczyć możliwość powstania mediów niezależnych, a w rozważaniach wokół przemian w Korei Północnej trzeba nadal zakładać pełne ich podporządkowanie rządowi, wojsku oraz Koreańskiej Partii Pracy, reprezentującej monopartyjny system polityczny Korei Północnej.

5. Co dalej? Scenariusze rozwiązań problemu koreańskiego

W światowych gremiach politycznych i akademickich, a także coraz częściej biznesu toczy się debata wokół tzw. koreańskiego problemu oraz scenariuszy jego rozwiązania. Do najczęściej rozważanych należą: pokojowe zjednoczenie, gwałtowne załamanie Korei Północnej i wchłonięcie przez Południową, możliwy upadek Korei Północnej w bieżącej dekadzie, transformacja gradualna na wzór chiński; utrzymanie *status quo*. Skromna objętość niniejszego tekstu nie pozwala na szersze umiejscowienie tych scenariuszy w bogatej już dziś literaturze przedmiotu. Stąd sygnalizujemy jedynie ważniejsze ich aspekty.

Na plan pierwszy wysuwa się scenariusz zjednoczenia, a w tym kontekście problem demilitaryzacji Półwyspu oraz następujące opcje systemu społeczno-ekonomicznego: dwa systemy i stopniowa ich konwergencja, model południowokoreański, model północnokoreański (KRLD nadal uważa siebie za jedynego reprezentanta całego narodu koreańskiego)¹⁰. Według Z. Brzezińskiego, Korea Północna może upaść w dekadzie 2011-2020. Ciekawa jest w tym kontekście jego opinia, że po ewentualnym zjednoczeniu Korea będzie zapewne cięższa bardziej ku Chinom niż Japonii i Stanom Zjednoczonym [Brzeziński 2009]. W literaturze zachodniej, zwłaszcza amerykańskiej, często jest rozważany scenariusz gwałtownego załamania systemu politycznego Korei Północnej i towarzyszące temu wchłonięcie jej przez Koreę Południową¹¹. Kolejny scenariusz to rozpoczęcie przez Koreę Północną gradualnej transformacji rynkowej, której model zakłada stopniową budowę gospodarki rynkowej przy zachowaniu monopartyjnego systemu władzy politycznej [Starzyk 2009]. Dość powszechny jest scenariusz, że Korea Północna nie upadnie w najbliższych dekadach, a obecny system polityczny będzie trwał. Jego zmiany będą miały jedynie kosmetyczny charakter [Dziak 2009; Burdelski 2012].

odpowiednich badań rynkowych oraz zapoznania się z doświadczeniami firm zachodnich, począwszy od znanej autorowi niniejszego tekstu holenderskiej firmy GPI Consulting, funkcjonującej na rynku Korei Północnej od 2005 r.

¹⁰ Do 1988 r. ZSRR i inne kraje socjalistyczne uznawały KRLD za jedynego reprezentanta narodu koreańskiego. Wyłom uczyniła WRL w 1988 r., a w ślad za nią Polska, nawiązując stosunki dyplomatyczne z Republiką Korei. W ślad za nimi uczyniły to inne państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Chiny nawiązały z Republiką Korei stosunki dyplomatyczne w 1992 r.

¹¹ Do najważniejszych prac zawierających tezę o szybkim załamaniu systemu politycznego KRLD zaliczana jest praca B.W. Bennetta *Preparing for the Possibility of a North Korean Collapse* [Bennett 2013]. Ciekawe są również rozważania Sue Mi Terry [2014], która uzasadnia możliwość takiego scenariusza już w najbliższych latach i dowodzi, że potencjalne korzyści ekonomiczne zjednoczenia przewyższają koszty.

Zdaniem autora niniejszego tekstu opowiadanie się za którymkolwiek ze scenariuszy jest przedwczesne w świetle zjawisk, jakie obserwujemy w Korei Północnej. Decydujące w tym kontekście znaczenie ma obserwowana od przełomu wieków zmiana podejścia do międzynarodowych stosunków gospodarczych, zwłaszcza importu kapitału. Jednakże skala otwarcia na zagraniczne inwestycje bezpośrednio jest nadal niewielka i w związku z tym nie stanowi przełomowego impulsu przyspieszającego rozwój gospodarczy Korei Północnej. W świetle teorii, zwiększenie napływu inwestycji bezpośrednich stanowiłoby kluczowy czynnik rozpoczęcia procesu otwierania gospodarki, czyli stopniowego wiązania kierunków rozwoju gospodarki koreańskiej z kierunkami rozwoju gospodarki światowej w celu podwyższenia efektywności gospodarowania oraz wzrostu jej konkurencyjności. Taką drogę rozwoju obrały Chiny i Wietnam, wzorując się na doświadczeniach tzw. tygrysów azjatyckich: Hongkongu, Korei Południowej, Singapuru i Tajwanu. Dzięki takiej strategii można oczekiwać wzrostu PKB, a w konsekwencji wzrostu poziomu życia koreańskiego społeczeństwa. Taki scenariusz wydaje się możliwy w ramach obecnego systemu politycznego, pod warunkiem rezygnacji przez Koreę Północną z broni jądrowej i zaczepnej polityki militarnej, w zamian za rezygnację Zachodu z sankcji ekonomicznych.

Istotne w tych scenariuszach są oceny kosztów i korzyści. W tej materii zdania są podzielone; często w takich rachunkach brane jest pod uwagę doświadczenie związane ze zjednoczeniem Niemiec. To odrębny, ważny problem badawczy wokół ekonomicznych warunków zjednoczenia Korei, zważywszy występujące różnice w poziomie rozwoju obu gospodarek.

6. Zakończenie i wnioski

Doświadczenia Korei Północnej stanowią ciekawy przyczynek do analizy systemów politycznych oraz problemu gospodarek opornych transformacji rynkowej. Zasługuje ona na to, aby być w niej traktowana jako przypadek szczególny, dający się wyodrębnić ze względu na specyficzny system sprawowania władzy oraz doktrynę polityczną prowadzącą do niewyobrażalnie scentralizowanego systemu zarządzania gospodarką, co w rezultacie prowadzi do głębokiego zacofania gospodarczego, a w sferze międzynarodowych stosunków gospodarczych do izolacji i autarkii gospodarczej.

Odejście przez Koreę Północną od dotychczasowej doktryny politycznej i ekonomicznej, podkreślmy zakładającej również różne formy terroryzmu w stosunkach międzynarodowych, jest możliwe bez radykalnej zmiany systemu politycznego. Czynnikiem sprawczym może być rozwój międzynarodowych stosunków gospodarczych, który będzie niósł ze sobą dalsze reformy ekonomiczne, a następnie polityczne.

Dotychczasowe przejawy otwierania gospodarki Korei Północnej, zwłaszcza w dziedzinie importu kapitału w formie inwestycji bezpośrednich, można przyjąć za nadchodzącą zmianę w dotychczasowej strategii społeczno-gospodarczego rozwoju

Korei Północnej. Pogłębienie się tego pozytywnego zjawiska spowoduje zmianę funkcji handlu zagranicznego z pasywnych na aktywne, wzbogacenie oferty eksportowej oraz wzrost zainteresowania importem, zwłaszcza inwestycyjnym, a także dalsze otwarcie na kapitał zagraniczny, służące przemianom technologicznym gospodarki oraz wzrostowi jej konkurencyjności [Starzyk 2007]. Oznacza to możliwość dalszych przemian ekonomicznych w ramach istniejącego systemu politycznego oraz wskazuje możliwość podjęcia dalszych reform społecznych korzystnych dla Korei Północnej, akceptowanych przez społeczność międzynarodową. Nadrzędnym warunkiem takiego scenariusza jest wejście Korei Północnej na drogę pokojowego współistnienia.

Literatura

- Becker J., 2005, *Rogue Regime. Kim Jong Il and the Looming, Threat of North Korea*, Oxford University Press, N.Y.
- Bennett B.W., 2013, *Preparing for the Possibility of a North Korean Collapse*, publisher: RAND, Prepared for the Smith Richardson Foundation, Santa Monica.
- Brzeziński Z., 2009, *Ameryka i świat*, Wydawnictwo JK, Łódź.
- Burdelski M., 2012, *Wpływ procesu sukcesji w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej na stabilność regionalnego systemu bezpieczeństwa w Azji Północno-Wschodniej*, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, nr 1.
- CIA, 2014, *The World Factbook, East and Southeast Asia: Korea, North*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kn.html> (12.08.2014).
- Delury J., 2014, *Chung – in Moon, A Reunified Theory: Should We Welcome the Collapse of North Korea?*, Foreign Affairs, November/December.
- Dziak W., 2009, *Korea Północna. U źródeł rodzimej sukcesji władzy*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Collegium Civitas Press, Warszawa.
- Encyklopedia PWN*, 2005, Wydawnictwo Agora, Gazeta Wyborcza, t. VIII, s. 567.
- Rowiński J., Pietrewicz O. (red.), 2014, *Półwysep Koreański – Wyzwania i zagrożenia*, Wydawnictwo Naukowe Adam Marszałek, Toruń.
- Stares P.B., Witt J.S., 2009, *Preparing for Sudden Change in North Korea*, RAND, Special Report, no. 42, Washington.
- Starzyk K., 2007, *The European Union Information Technology Market, Third EU-DPRK Economic Workshop*, Pyongyang, October 2007.
- Starzyk K., 2009, *Zagraniczna polityka ekonomiczna w procesie rynkowej transformacji gospodarki. Przypadek Chin*, Placet, Warszawa.
- Terry S.M., 2014, *A Korea Whole and Free*, Foreign Affairs, July/August.
- The Koreas: Parallel world*, 2013, The Economist, October 26th-November 1st.
- Tjia P., 2015, *Doing business in North Korea*, GPI consultancy, ED Rotterdam, www.gpic.nl.